
Крестиана Добромирова Добрева-Станкова/Kristiana Dobromirova Dobрева-Stankova

СРАВНИТЕЛЕН АНАЛИЗ НА НОРМАТИВНАТА РАМКА СПРЯМО ЗНАНИЯТА, УМЕНИЯТА И КОМПЕТЕНТОСТИТЕ КАТО ОЧАКВАНИ РЕЗУЛТАТИ ОТ ОБУЧЕНИЕТО ПО ГЕОГРАФИЯ В ПРОГИМНАЗИАЛЕН ЕТАП В БЪЛГАРИЯ, МАКЕДОНИЯ, РУСИЯ И ИСПАНИЯ

Comparative analysis of the regulatory framework on knowledge, skills and competences as expected results of Geography education in lower secondary schools in Bulgaria, Macedonia, Russia and Spain

Summary: The present article provides a comparative analysis of the regulatory framework for knowledge, skills and competences as expected results of Geography education in lower secondary schools in Bulgaria, Macedonia, Russia and Spain.

The study is comparative in nature and is based on certain indicators – beginning of the school year, official language of teaching at school, length of compulsory education, start of education in Geography as an independent subject in school (compulsory education), name of the subject, assessment system, annual number of classes in Geography, curricula. Against the backdrop of ongoing globalization processes in modern education, the research seeks to point out the similarities in teaching of Geography of the lower secondary school and the differences, which enriches the experience, ideas and possibilities for enhancing the quality of the cognitive process in the subject.

Key words: Geography, Geography education, state educational standards, regulatory framework, curricula, lower secondary level, knowledge, skills, competencies.

Училищното географско образование има дълбоки традиции не само в българското общество и безспорно остава широко дискутирана тема на национално и на глобално ниво. Това в голяма степен се предопределя от двойствената същност на науката „География“ и нейната принадлежност едновременно към природните и към обществените науки, което рефлектира и върху организацията на обучението по география в училище, като респективно в някой държави учебният предмет „География“ принадлежи към цикъла на природните науки, а в други – към хуманитарните или обществените науки.

Образованието е резултат от конкретния исторически и културен път, извървян от всяка страна, от образователните традиции и ценности на

различните общества, от осъзнатата необходимост за научно развитие и потенциала на отделните икономики. Всичко това в голяма степен рефлектира върху образователните политики, залегнали в управленските стратегии на държавите, и в частност върху мястото и значението на обучението по география в училище.

Погледнато ретроспективно в България само за периода на Възраждането са написани около 50 на брой учебници по география от такива светли умове като Неофит Бозвели („Краткое политическое землеописание“, 1835 г.), Константин Фотинов, д-р Иван Богоров, Йоаким Груев, Драган Манчов, Ботьо Петков и др. С други думи обучението по география в българското училище има своите дълбоки традиции и е доказало своята значимост във времето.

Днес важността на въпроса в глобален мащаб се подчертава от документи като Международната харта за географско обучение. В предговора към този документ Комисията по географско обучение към Международния географски съюз подчертава значимостта на географската образование като обобщава, че: „географското обучение е много необходимо за развитието на отговорни и активни граждани на настоящия и бъдещ свят“¹. Още повече, че „учащите се имат нужда от глобално разбиране за света, за да могат да си сътрудничат глобално в областта на икономиката, политиката, по културни и природозащитни проблеми в нашия стесняващ се свят“². и „загрижена, че географското обучение се пренебрегва в някои части на света, а в други се наблюдава липса на свързаност и добро структуриране“³ в Хартата, Комисията посочва две основни цели:

✓ „Тя е единно послание за хората по света, че географското обучение е много важно за благосъстоянието на държавите и хората, както и за възможността на страните да се развиват в ерата на глобализма.

✓ Хартата е едно образователно послание към разработващите учебни програми, като ги информира към какво общо съдържание и стандарти трябва да се стремят в обучението по география“⁴.

Този документ има по-скоро препоръчителен, а не задължителен характер, но категорично очертава значимостта на географското образование за развитието и изграждането на учениците не просто като личности, а като пълнокръвни, осъзнати граждани на света с неговото многообразие, контрасти и посоки.

Темата за училищната география в национален и глобален мащаб е вълнуваща, тъй като, тръгнала от зората на човечеството, географията като наука, съпътства неговото развитие и паралелно с това се превръща в неделима част от обществения прогрес.

От една страна, описва, анализира и прогнозира в национален, регионален и глобален план обекти, явления и процеси, имащи отношение към природата, екологията, населението и стопанството, като по този начин тясно се свързва с конкретни национални и глобални политики. От друга страна, нейната специфика и методология са причина да се формират у обучаемите знания, умения и отношения, които допринасят за формирането на гражданска позиция,

отговорност за собствените решения, инициативност и поведение, кореспондиращо с общочовешките ценности.

Актуалността на географското образование като такова си проличава най-вече от конкретните насоки, разписани в учебните програми по предмета, като документ, който регламентира учебното съдържание, целите, задачите и очакваните резултати от обучението. Това дава основание обучението по география в училище да се определи като образователна ценност, която формира у обучаемите компетентности, необходими при реализацията им в конкретни житейски ситуации, а дискусиата в тази посока безспорно запазва своята актуалност и навременност.

Обект на настоящото изследване е действащата нормативна рамка спрямо знанията, уменията и компетентностите като очаквани резултати от обучението по география в прогимназиален етап в България, Македония, Русия и Испания. Основни са документите, които определят параметрите на държавните образователни стандарти на обучението по география. Необходимо е да се направи уточнението, че училищното образование в Испания се отличава с известна автономия в отделните региони и настоящото изследване се базира върху примера на Княжество Астурия.

Изследването има сравнителен характер и се основава на определени показатели.

Изборът на посочените страни може да бъде мотивиран в няколко посоки:

✓ От една страна, България и Македония са съседни балкански държави, но всяка със свои традиции и особености в областта на географското образование;

✓ От друга страна, руската географска школа до неотдавна влияеше върху обучението по география у нас, докато Испания попада под влиянието на френската географска школа;

✓ Посочените страни са приключили или са в процес на образователна реформа.

Всичко това на фона на протичащите глобализационни процеси дава основание, като се посочи общото по отношение на географското образование в прогимназиален етап, да се потърси различното, което да обогати опита, идеите и възможностите за повишаване на качеството на учебно-познавателния процес по география.

Обективността на изследването налага да се спрем на няколко нормативно определени показатели, които директно или индиректно влияят върху организацията и реализацията на учебните дейности, в това число и на обучението по география, а именно:

✓ Начало на учебната година;

✓ Официален език на преподаване в училище;

✓ Продължителност на задължителното образование;

✓ Начало на изучаването на география като самостоятелен учебен предмет в училище (задължителна подготовка);

- ✓ Наименование на учебния предмет;
- ✓ Система на оценяване;
- ✓ Годишен хорариум на учебните часове по география.

Таблица 1.

Начало и край на учебната година

№	Показател	България	Македония	Русия	Испания
1	Начало на учебната година	15 септември	1 септември	1 септември	1 септември (с незначителни разлики в отделните училища)
2	Край на учебната година	14 септември	31 август	31 август	30 юни (с незначителни разлики в отделните училища)

От така представената таблица е видно, че в началото на учебната година страните могат да бъдат подредени така:

✓ държави, които започват учебни занятия на 1 септември – Русия и Македония;

✓ отделно може да се изведе Испания, респективно Княжество Астурия – учебната година стартира от 1 септември до 15 септември в зависимост от вида на училището;

✓ България също се разглежда самостоятелно, като единствена страна, където учебната година започва на 15 септември.

Таблица 2.

Официален език, на който се преподава в училище

№	Страна	Официален език, на който се преподава в училище
1	България	Български език
2	Македония	Македонски език, както и албански, турски, английски и сръбски език в зависимост от принадлежността към определена общност
3	Русия	Руски език
4	Испания	Испански език и/или езика на съответния регион. В някои училища испанският език се изучава като чужд.

Според данните в Таблица 2. изследваните държави се групират в следния ред:

✓ Държави, в които в училище се преподава на официалния език на държавата – България и Русия;

✓ Държави, в които в училище се преподава освен на официалния език на държавата и на други езици – Испания и Македония, като и в двете държави в някои училища официалният език на държавата (испански, македонски) се изучава като чужд.

Таблица 3.

Продължителност на задължителното образование

№	Страна	Продължителност на задължителното образование
1	България	До 16 години – X клас (първи гимназиален етап)
2	Македония	До 19 години за общо средно образование или до 17, 18 или 19 години за професионално образование
3	Русия	До 17 години - общото средно образование (XI кл.)
4	Испания	До 16 години – основно образование (X клас)

По този показател страните се групират на:

✓ Страни, в които образованието е задължително до 16 години (X клас) – България и Испания;

✓ Страни, като Русия и Македония, в които е задължително общото средно образование.

Таблица 4.

Наименование на учебния предмет „География“ и изучаването му като самостоятелен учебен предмет в основната степен

№	Показател	България	Македония	Русия	Испания (Княжество Астурия)
1	Наименование на учебния предмет	География и икономика	География	География	География и история
2	География като самостоятелен учебен предмет в основната степен	V, VI, VII клас	VI, VII, VIII, IX клас	VI, VII, VIII, IX клас	Не се изучава самостоятелно, но като учебен предмет „География и история“ и

					изучава и в двата етапа на основното образование, т.е. VII, VIII, IX и X клас

Тук можем да групираме страните на:

✓ Страни, в които името на учебния предмет съвпада с името на науката и в училище се изучава „География“ – Русия и Македония;

✓ България попада в самостоятелна група. При нас учебният предмет се нарича „География и икономика“;

✓ Испания също попада в самостоятелна група. Тук географията се изучава интегрирано с историята и учебният предмет носи името „География и история“. Самостоятелно учебният предмет се изучава единствено през втората година на Bachillerato, т.е. след задължителното средно образование в горната степен на средно образование.

Таблица 5.

Система на оценяване

№	Показател	България	Македония	Русия	Испания
1	Система на оценяване	Шестобална система: Слаб (2) Среден (3) Добър (4) Много добър (5) Отличен (6)	Петобална система: Недостатъчен (1) Доволен/достатъчно (2) Добър (3) Много добър (4) Отличен (5)	Петобална система: Удовлетворително/Удовлетворително (3) Хорошо/Добре (4) Отлично/Отлично (5)	Шестобална система: Muy deficiente/Много лошо (2) Insuficiente/Недостатъчно (2) Suficiente/Достатъчно (3) Bien/Добре (4) Notable/Забележително (5) Sobresaliente/Отличен (6) Conocimientos/Познание (6)

По този показател страните се поделят категорично на две групи:

✓ Страни, в които се използва петобалната система – Македония и Русия. В Русия петобалната система е традиция в образованието, докато в Македония тази система е унаследена от федералната образователна система на бивша Югославия;

✓ Страни, в които се използва шестобалната система – Испания и България. И в двете страни това е традиционна система за оценяване, но в Испания има нюанси в оценките Слаб (2) – Много лошо (2), следвано от Недостатъчно (2) и Отличен (6) – Отличен (6), следвано от Conocimientos/Познание (6).

Таблица 6.

Годишен хорариум на учебните часове по география

№	Страна	Седмичен и годишен хорариум на учебните часове по география
1	България	V клас – 51 часа VI клас – 51 часа VII клас – 72 часа VIII клас – 36 часа IX клас – 36 часа X клас – 90 часа Общо: 336 часа
2	Македония	VI клас – 72 часа VII клас – 72 часа VIII клас – 72 часа IX клас – 72 часа Общо: 288 часа
3	Русия	VI клас – 68 часа VII клас – 70 часа VIII клас – 70 часа IX клас – 70 часа Общо: 278 часа
4	Испания	VII – 105 часа VIII клас – 105 часа IX клас – 105 часа X клас – 105 часа Общо: 420 часа

В България основното образование приключва след VII клас и учениците в основната степен изучават учебния предмет „География“ три години – съответно в V, VI и VII клас, като най-много са часовете в последния клас – 36 учебни седмици по 2 часа, или 72 часа. В пети и шести клас хорариумът е 34 учебни седмици по 1,5 часа, или 51 часа.

В Русия и Македония учениците изучават самостоятелно по четири години учебния предмет „География“ в задължителното образование. В Македония предметът се изучава по два часа седмично за целия курс на обучение. В Русия географията като учебен предмет се изучава с 245 часа, от които 35 часа в VI клас и по 70 часа в VII, VIII и IX клас. Към часовете в VI клас се включват часовете от регионалния компонент и така стават 68 часа.

В Испания учебният предмет „География и история“ също се изучава четири години, като за всяка година общият брой часове е 105, но не бива да се забравя, че това е интегриран предмет, т.е. в тези часове знанието се дели между двете науки.

От горепосоченото може да се заключи, че най-много прилики се откриват в организацията на учебния процес и в частност на обучението по география в училище между Русия и Македония. Наблюдават се известни

допирни точки между България и Испания, но както вече беше подчертано, в задължителното образование в Испания географията не се изучава самостоятелно. Съществуващите разлики в броя учебни часове могат да се разглеждат в няколко посоки: структурата на задължителното образование, начало на изучаването на география като самостоятелна учебна дисциплина (с изключение на Испания), брой учебни години, през които се преподава предметът в училище. В тази връзка следва да се заключи, че най-много часове се падат на Испания, следвана от България, Македония и Русия. С други думи организацията на учебния процес по предмета е решаваща, но следва да се разгледат целите на географското обучение, знанията и компетентностите, които трябва да придобият учениците като очаквани резултати в края на курса на обучението, заложи в учебните програми. Това са документите, чрез които държавата във всяка една страна заявява очакванията си към географското образование на учениците. На практика те са основен инструмент за организиране на учебната дейност на учителите по география.

В тази връзка е необходимо, първо, да бъдат разгледани структурите на учебните програми в отделните страни.

Таблица 7.

Структура на учебната програма по география и икономика в България

Структура на учебната програма по география и икономика	Кратко представяне на учебната програма по география и икономика за съответния клас
	Очаквани резултати от обучението по география и икономика в края на съответния клас
	Учебно съдържание, темите, компетентностите, като очаквани резултати от обучението, новите понятия
	Препоръчително процентно разпределение за задължителните учебни часове
	Специфични методи и форми за оценяване на постиженията на учениците
	Дейности за придобиване на ключови компетентности и междупредметни връзки

Таблица 8.

Структура на учебната програма по география в Македония

Структура на учебната програма по география	Увод – кратко представяне на учебната програма по география за съответния клас
	Цели на обучението
	Конкретни цели по теми – тема, брой часове, предвидени за разглеждане на темата, цели, учебно съдържание, нови понятия, дейности и методи на преподаване
	Дидактически препоръки
	Оценяване на постиженията на учениците
	Специални условия за реализиране на учебната програма
	Норматив на учителя

Таблица 9.

Структура на учебната програма по география в Русия

Структура на учебната програма по география	Цели, като тук се посочва и системата за оценяване на очакваните резултати от обучението
	Място на курса по география в учебния план за задължително основно образование
	Учебно съдържание
	Примерни програми за основно образование с характеристика на основните видове учебно-познавателни дейности на учениците
	Организационен раздел

Таблица 10.

Структура на учебната програма по география и история в Испания

Структура на учебната програма по география и история	Организация, последователност и график на учебното съдържание и критерии за оценяване по теми
	Очаквани ключови компетентности, определени за етапа
	Процедури и инструменти за оценка и критерии за оценяване на учениците
	Методология, учебни ресурси и учебни материали
	Тематични планове
	Извънкласни и допълващи дейности
	Показатели за постижение и процедура за оценка за прилагането и развитието на учебната програма на учителите

От така представените програми е видно, че са твърде разнообразни като структура, за да могат обективно да бъдат сравнявани и анализирани, въпреки това е необходимо да се отбележи, че имат общи компоненти, като:

✓ Увод, или кратко представяне на учебната програма, като в програмата по география на Македония се представят и тематичните области, седмичен и годишен хорариум и принципи на преподаване;

- ✓ Учебно съдържание;
- ✓ Цели;
- ✓ Очаквани резултати от обучението;
- ✓ Оценяване на учениците.

Разглежданите програми имат и своите общи и индивидуални специфики:

✓ В програмата по география и икономика в България се разглежда отделно „Препоръчително процентно разпределение за задължителните учебни часове“, т.е. на различните видове уроци (нови знания, дейности, обобщение, контрол), докато в програмите на Македония и Русия часовете са фиксирани, като общ брой към всяка тема, но не и по видове уроци. В испанските програми няма заложен препоръчителни или задължителен брой часове или видове уроци, а учителите имат свободата да решават в колко учебни часа трябва да бъде разгледана всяка тема в зависимост от темпа и напредъка на отделните класове.

✓ В програмите на Македония и Испания има раздели за дидактическо и методическо подпомагане на учителите („Дидактически препоръки“ – Македония и „Методология, учебни ресурси и учебни материали“ – Испания).

✓ В програмата по география и история има специален раздел „Извънкласни и допълващи дейности“, което до някъде кореспондира с „Допълнителни

уточнения за конкретния учебен предмет география и икономика“, които не са изнесени като отделен компонент, а са включени към „Препоръчително процентно разпределение на задължителните учебни часове“.

Като специфични компоненти на учебните програми могат да бъдат изведени:

- ✓ „Дейности за придобиване на ключови компетентности и междупредметни връзки“ – България;
- ✓ „Специални условия за реализиране на учебната програма“ и „Норматив на учителя“ – Македония;
- ✓ „Организационен раздел“ – Русия;
- ✓ „Показатели за постижение и процедура за оценка за прилагането и развитието на учебната програма на учителите“ – Испания.

От гореизложеното може да се заключи, че:

Въпреки своята различна структура разглежданите програми посочват целите на обучителния курс, учебното съдържание, което следва да се изучава и интерпретира в учебниците по предмета, очакваните резултати в края на обучението и методите за оценяване на знанията на учениците. Посочените документи отговарят на утвърдените от съответното образователно министерство стандарти за обучение и са ориентирани към постигане на крайната цел на географско образование, т.е. формиране и развиване на географска култура у учениците чрез овладяването на знания, умения и придобиване на ключови компетентности за пространството на регионално и глобално ниво, като се подчертава комплексният характер на системата на географското обучение, директната или индиректната обвързаност на отделните географски курсове и триединството на географската наука.

Знанията, уменията и компетентностите във всички разглеждани програми се характеризират чрез активни глаголи, които пряко кореспондират с учебното съдържание и очакваните резултати от обучението.

Според учебните програми курсът по география и икономика в прогимназиален етап на българското училище включва:

- ✓ V клас – Общ и регионален курс (Африка и Антарктида), а основните съдържателно-тематични ядра са: Земята като част от Слънчевата система; природният облик на планетата; населението; селищата; политическата карта; стопанството на два от континентите. Преобладават общите понятия, като се акцентира върху тяхното овладяване в системата. Единичните понятия са силно минимизирани и основната им роля е да конкретизират общите географски понятия. Зоналността и а зоналността са изведени като основни закономерности.

Основните цели, които си поставя учебната програма, са „овладяване на базисни знания, умения и придобиване на ключови компетентности, свързани с формиране на основите на географската култура за заобикалящото пространство на глобално и регионално ниво като част от тяхната обща култура“⁴⁵.

✓ VI клас – Регионален курс, който представлява естествено продължение на общия и регионалния характер на курса от V клас, с насоченост към „продължаване формирането и развитието на географската култура чрез овладяването на базисни знания, умения и придобиване на ключови компетентности за заобикалящото пространство на регионално ниво чрез изучаване на избрани континенти и океани на планетата“⁶. На преден план се извежда комплексният характер на системата на географското образование.

Наблюдава се обвързаност с останалите географски курсове в прогимназиален и гимназиален етап чрез знанията, уменията и компетентностите, които формира.

Преобладават единичните понятия, които на практика изграждат системата на географските обекти на изучаваните континенти и океани.

✓ VII клас – Регионален курс, който съдържа три области на компетентности – География на континентите и страните, География на България и Географска информация с ясно разписани знания, умения и отношения от обучението за постигане на общообразователна подготовка в края на класа.

Главната цел на курса е „насочено към овладяване на базисни знания, умения и придобиване на ключови компетентности, свързани с Европа, Балканския полуостров и България“⁷.

Специфичните цели са ориентирани към учениците като проекции на географската култура, знанията и уменията, ценностите и моделите на поведение в края на основната степен на образование. Преобладават единичните понятия.

Изучаването на география като самостоятелен учебен предмет в македонското училище започва през втория етап на основното образование (VI клас) и продължава в VII, VIII и IX клас (трети етап на основното образование).

✓ В VI клас курсът по география има общ характер и включва следните теми: Вселената и космическият телескоп, Планета Земя, Ориентиране, Земята повърхност (литосфера), Водата на Земята (хидросфера), Земята атмосфера, Сфера на органичния свят (биосфера). Основната цел на обучението по география в шести клас е да даде възможност на учениците да придобият основни познания за Вселената, Слънчевата система, планетата Земя, значението и връзката на природните елементи и социалните явления и процеси на земната повърхност. Понятията са общи.

✓ Курсът по география в VII клас включва следните четири теми: Природно-географски характеристики на Република Македония, Население и селища в Република Македония, Икономико-географски характеристики на Република Македония, Опазване на околната среда в Република Македония. Според учебната програма по география за VII клас учениците трябва да придобият знания за географията на Република Македония на фона на Балканите, Европа и света – знания за естествените и географските характеристики на Република Македония (географско положение, релеф, климат, води, растителен и животински живот), социално-географските характеристики на Република Македония

(население, селища), стопански характеристики на Република Македония, екологичните проблеми и опазването на околната среда. Въпреки че курсът е регионален по своя характер, в учебната програма преобладават общите понятия.

✓ В VIII клас македонските ученици изучават темите: Природно-географски характеристики на Европа, Икономгеографски характеристики и регионална подялба на Европа, Географски преглед на Южна Европа, Географски преглед на Западна Европа, Географски преглед на Северна Европа, Географски преглед на Средна Европа, Географски преглед на Източна Европа. Като основни цели на обучението в VIII клас се извеждат: учениците се запознават с географското положение на континента Европа; описват границите на континента и неговата брегова линия; запознават се с характеристиките на релефа на Европа; придобиват основни знания за климата и водите на континента и географското разпространение на растенията и животните; познават регионите на континента и демографските характеристики на населението; посочват големите и малки градове в отделните европейски страни; придобиват знания за икономгеографските характеристики на Европа; запознават се с проблемите на замърсяването и опазването на околната среда в страните от Европа. Въпреки регионалния характер на курс, отново превес имат общите понятия, които са пояснени от единични понятия.

✓ Темите, които се включват в курса на обучение в IX клас на основното образование в македонското училище, са: Азия, Африка, Америка, Австралия, Океания и полярните области. Основните цели, посочени в програмата по отношение на знанията, уменията и компетентностите на ученика, са:

Ученикът:

✓ да анализира и свързва природните и социалните фактори като елементи за развитие на пространството;

✓ да представя цифрови данни под формата на таблици и скици и да ги интерпретира;

✓ да изготвя и предлага план за разработване на тематични карти и изследователски дейности;

✓ да придобие знания и умения за специфичните особености на: Азия, Африка, Северна и Южна Америка, Австралия с Океания и полярните области;

✓ да придобие знания за природните и географските характеристики на Азия, Африка, Северна и Южна Америка, Австралия с Океания и полярните региони;

✓ да се запознае със икономгеографските характеристики на Азия, Африка, Северна и Южна Америка, Австралия с Океания и полярните области;

✓ да придобие знания за икономическите и географските характеристики на регионите;

✓ да придобие знания за географските характеристики на полярните области на Арктика и Антарктика;

✓ да придобие знания за географското разпространение на флората и фауната на Азия, Африка, Северна и Южна Америка, Австралия с Океания и полярните области;

- ✓ да придобие знания за народите и държавите на континентите;
- ✓ да разбира основните принципи за опазване на околната среда в Азия, Африка, Северна и Южна Америка, Австралия с Океания и полярните региони;
- ✓ да развива критичното мислене и да обменя мнението си с другите;
- ✓ да участва в ученически изследвания върху природни обекти, процеси и явления;
- ✓ да демонстрира активно участие при работа в екип и дискусия;
- ✓ да може да използва ИКТ за изучаване на география.

Преобладават единичните понятия.

В Русия, както и в Македония, самостоятелното изучаване на учебния предмет „География“ започва в VI клас, или това е първият клас на основното общо образование, което продължава четири години и включва и VII, VIII и IX клас. Специфичното тук е, че има утвърдена „Примерна основно образователна програма за основното общо образование“, която включва цели, задачи, очаквани резултати от обучението и оценяване постиженията на учениците по всички задължителни учебни предмети за целия етап на обучение, както и примерни тематични планове по отделните учебни дисциплини. Документът се утвърждава от Федералното учебно-методическо обединение по общо образование. На базата на този документ учителите разработват своите годишни тематични разпределения, които се утвърждават от директора на съответното училище. В раздела „Резултати от обучението по предметите“ на Програмата за учебния предмет „География“ са регламентирани знанията и компетентностите, които ученикът трябва да придобие при завършване на основното общо образование. В най-общ вид могат да бъдат синтезирани така:

Обучението по география в училище трябва да осигури формиране на картографски умения, приложими в живота, така че учениците да умеят да обясняват, оценяват и прогнозираат природни, социално-икономически и екологични процеси и явления. От друга страна, учениците следва да усвоят научни методи за решаване на различни теоретични и практически задачи, способност за формулиране на хипотези, да конструират, наблюдават, оценяват и анализират резултатите и да ги сравняват с обективните реалности на живота.

Посочва се също, че: „Съдържанието на основното общообразователно образование по география отразява интегриран подход към изучаването на географската среда като цяло и неговата пространствена диференциация в различни територии и акватории на Земята“. Разглеждат се теми, посветени на настоящата геополитическа ситуация в страната, включително обединението на Русия и Крим. Изучаването на дисциплината „География“ допринася и за формиране у учениците на научна перспектива, усвояване на общи научни методи (наблюдение, измерване, моделиране), овладяване на практическото приложение на научните знанията, като се основава на интердисциплинарни връзки с дисциплините: „Физика“, „Химия“, „Биология“, „Математика“, „Екология“, „Основи на безопасността“, „Жизнена дейност“, „История“, „Руски език“, „Литература“ и др.

Темите, които се включват по класове, са:

✓ VI клас – Общ курс: Ориентиране в природата, Географска карта, Литосфера, Хидросфера, Атмосфера, Биосфера, Население на Земята, Влияние на природата върху живота и здравето на човека. Тук се включват изцяло общи понятия.

✓ VII клас – Общ и регионален курс: Основни характеристики на природата на Земята, Континенти и океани – Африка, Австралия и Океания, Южна Америка, Световен океан, Антарктида, Северна Америка, Евразия, Взаимодействие на природата и обществото. Преобладават единичните понятия.

✓ VIII клас – Регионален курс – География на Русия: Пространството на Русия, Особенности на природата и природни ресурси, Природни комплекси, Особенности на природата на Калининградска област. Преобладават единични понятия.

✓ IX клас – Регионален курс – География на Русия: Обща характеристика на стопанството, Главни отрасли и междуотраслови комплекси, Райони на Русия – Европейска част на Русия, Райони на Русия – Азиатска част на Русия, Сарматска област – особености на природата и икономическия потенциал. Преобладават единичните понятия.

От горепосоченото следва да се заключи, че обучението по география в Русия стъпва на сериозни научни основи и същевременно се стреми да изгради практически умения и компетентности у учениците, които имат широко приложение в реалния живот, като се основава на интердисциплинарния характер на науката „География“ в резултат, на което се изграждат вътрешнопредметни и междупредметни връзки.

Както вече беше посочено, в Испания география като учебен предмет се изучава интегрирано в VI, VII, VIII и IX клас на основното образование под името „География и история“. Разгледаните програми представят обучението по предмета в Княжество Астурия. Те се изработват за всяка учебна година от департамента по „География и история“ във всяко училище на основата на утвърдени държавни изисквания.

Тематичните географски ядра в учебното съдържание, са както следва:

✓ VI клас – Общ и регионален географски курс. Земята в Слънчевата система, Основни компоненти и релефни форми, Природна география: Испания, Европа и света: релеф, води, климат: елементи и фактори; природни зони; райони и проблеми на околната среда. Понятията са общи и единични.

✓ VII клас – В този клас учениците изучават само средновековна история. Тема, която има отношение и към географията, е Географските открития: Кастилия и Португалия. Завоюване и колонизация на Америка.

✓ VIII клас – Регионален курс: Човешкото пространство – Испания, Европа и светът: население, териториална организация, демографски модели, миграционни движения, града и процеса на урбанизация; Човешки дейности: производствени райони по света, Икономически системи и сектори. Географски

пространства според икономическата активност. Трите сектора. Въздействие върху околната среда и използване на природните ресурси. Понятията са единични и общи.

✓ IX клас – В този клас учениците отново изучават история – от XVIII век до Новото време, но като самостоятелен учебен блок се извежда темата „Връзката между миналото, настоящето и бъдещето чрез история и география“. Целта на тази тема е ученикът да осъзнае, че миналото „не е мъртво и погребано“ и определя или влияе на настоящето и на различните възможни бъдещи перспективи в различните пространства. Очакваните резултати в края на обучението по този компонент са: Ученикът да:

✓ Идентифицира историческите причини за основните проблеми и предизвикателства, които възникват през XXI век, като глобалното затопляне, миграционните процеси, унищожаването на биологичното разнообразие и др.;

✓ Сравнява индустриалните революции по отношение на техническите, икономическите и социалните аспекти;

✓ Анализира настоящата технологична революция чрез оценка на елементите на непрекъснатост и промяна, които тя предполага в сравнение с предишните;

✓ Да цени примера на групи и хора, които са се ангажирали със защитата на съвместното съществуване, свободата, правата на човека и групите или малцинствата, преследвани, маргинализирани или изключени от обществото;

✓ Да анализира появата на нови социални движения, като пацифисти и еколози. Да оценя целите и развитието на антиглобализацията и феминистките движения;

✓ Да идентифицира политическите или социални проблеми на настоящето, да описва техния генезис и предлага алтернативи;

✓ Да анализира различна информация за съвременни европейски конфликти, изяснява техния генезис, разграничава фактите и мненията и прогнозира техните последици;

✓ Да разпознава водещите личности и групи с различни интереси в развитието на историческите процеси и да оценява целенасочените им действия като фактори.

В интерес на изследването е да се отбележи, че география като самостоятелен учебен предмет в испанското училище се изучава през втората година на горната степен на средното образование (обучение след задължителното образование). Учениците изучават география на Испания.

От изнесената информация е видно, че в испанските училища география се изучава основно през призмата на хуманитаристиката и основни между-предметни връзки се осъществяват с историята. На учениците се дават основни знания за природата на Земята, географията на света и Европа и по-детайлно се изучава география на родната страна.

В заключение може да се обобщи, че различията в организацията и реализацията на географското обучение са резултат от образователни традиции, влияние на различни географски школи, както и на съвременни приоритети и образователни политики на кокретните държави. Общото между четирите страни е, че географското образование на учениците започва с общ курс на обучение и се продължава с регионални курсове.

В Македония след общия географски курс следва курс, в който се изучава география на родната страна и едва след това започва изучаването на отделните континенти, като се започва не с Африка, което е утвърдена традиция в българското географско образование, а с Европа, следвана от Азия, Африка, Северна и Южна Америка, Австралия, Океания и полярните области – или тръгва се от близкото и по-познатото към по-далечното и непознатото. Известни прилики се наблюдават в подредбата на географските курсове между България и Русия. В двете страни след общия курс, с който започва обучението по география на учениците, се изучават континентите, първият, от които е Африка като емблематичен континент, който лежи в четирите полукълба и с неговото изучаване учениците имат възможността да осъзнаят широчинната и височинната зоналност като основни географски закономерности. Между двете страни се открива и още една прилика – учениците завършват етапа от своето образование с изучаване на географията на родната страна.

В Испания след общия географски курс учениците също продължават обучението си с регионален курс, като първо се изучава географията на родната страна и Европа. В това отношение се откриват прилики с Македония.

Направеният обзор не претендира за изчерпателност на темата и не се ангажира да посочи най-работещ модел за обучение по география в училище. Във всяка страна географското образование има своите позитиви, които биха могли да бъдат заимствани с цел усъвършенстване и развитие на процеса на обучение. Разгледаните документи ясно посочват, че от учениците не се очаква само да възпроизвеждат и интерпретират знания, а да сравняват, анализират, синтезират, прогнозираат обекти, процеси и явления в географското пространство, както и да работят с географска карта, да извличат информация от различни географски източници, да вземат решения и да поемат отговорност за тях, да имат гражданска позиция и активност по актуални проблеми на природата, обществото и стопанството и не на последно място – да работят в екип, да умеят да презентират и да изпълняват проектни дейности. Това още веднъж доказва комплексния характер на географската наука, чрез който учениците придобиват знания, умения и компетентности за пълноценна реализация в живота, а това от своя страна свидетелства за актуалността на обучението по география и безспорно му значение за цялостното образование на съвременните ученици.

БЕЛЕЖКИ/NOTES

¹ Международна харта за географско обучение (Първи ревизиран вариант през 2006) – В: География‘21, 5/2007, с. 25–33.

² Международна харта за географско обучение (Първи ревизиран вариант през 2006) – В: География‘21, 5/2007, с. 25–33.

³ Международна харта за географско обучение (Първи ревизиран вариант през 2006) – В: География‘21, 5/2007, с. 25–33.

⁴ Международна харта за географско обучение (Първи ревизиран вариант през 2006) – В: География‘21, 5/2007, с. 25–33.

⁵ Учебна програма по география и икономика за V клас (общообразователна подготовка)

⁶ Учебна програма по география и икономика за VI клас (общообразователна подготовка)

⁷ Учебна програма по география и икономика за VII клас (общообразователна подготовка)

Литература

1. Международна харта за географско обучение (Първи ревизиран вариант през 2006) – В: География‘21, 5/2007, с. 25–33 [Mezhdunarodna harta za geografsko obuchenie (Parvi reviziran variant prez 2006) – V: Geografia‘21, 5/2007, s. 25–33].

2. Дерменджиева, С., П. Събева, Н. Николова, П. Стоянов, Ц. Пейкова Книга за учителя по география и икономика 6. клас. София: „Просвета-София“ АД, 2017 [Dermendzhieva, S., P. Sabeva, N. Nikolova, P. Stoyanov, Ts. Peykova Kniga za uchitelya po geografia i ikonomika 6. klas. Sofia: „Prosveta-Sofia“ AD, 2017].

3. Дерменджиева, С., П. Събева. Книга за учителя по география и икономика 7. клас. София: „Просвета-София“ АД, 2018 [Dermendzhieva, S., P. Sabeva. Kniga za uchitelya po geografia i ikonomika 7. klas. Sofia: „Prosveta-Sofia“ AD, 2018].

4. Драганова, Т. Сравнителен анализ на географското образование в България, Хърватия, Македония и Сърбия – В: Балканите – език, история, култура, Велико Търново, 2017 <http://journals.uni-vt.bg/balkans/bul/vol5/iss1/49> (15.01.2019) [Draganova, T. Sravnitelnen analiz na geografskoto obrazovanie v Bulgaria, Harvatia, Makedonia i Sarbia. – V Balkanite – ezik, istoria, kultura, Veliko Tarnovo.]

5. Владева, Р., П. Русева. За въвеждащия курс на обучение по география в българските и руски учебници – В: Сборник Международна конференция географски науки и образование, Шумен, 2012, 251–258. [Vladeva, R., P. Ruseva. Za vavezdashtia kurs na obuchenie po geografia v bulgarskite i ruski uchebnici]

6. Наредба № 4 от 30 ноември 2015 г. за учебния план <https://www.mon.bg/bg/59> (27.12.2018) [Naredba № 4 ot 30 noemvri 2015 za uchebniya plan]

7. Наредба № 5 от 30.11.2015 г. за общообразователната подготовка (Приложение № 9 към чл. 6, ал. 1, т. 9 Изисквания за резултатите от обучението по учебния предмет география и икономика) <https://www.mon.bg/bg/59> (28.12.2018) [Naredba № 5 ot 30.11.2015 g. za obshtoobrazovatelната podgotovka]

8. Учебна програма по география и икономика за V клас (общообразователна подготовка) <https://www.mon.bg/bg/28> (03.01.2019)[Uchebna programa po geografia i ikonomika za V klas (obshtoobrazovatelna podgotovka)]

9. Учебна програма по география и икономика за VI клас (общообразователна подготовка). – <https://www.mon.bg/bg/28> (03.01.2019) [Uчебna programa po geografija i ikonomika za VI klas (obshtoobrazovatelna podgotovka)]

10. Учебна програма по география и икономика за VII клас (общообразователна подготовка). – <https://www.mon.bg/bg/28> (03.01.2019) [Uчебna programa po geografija i ikonomika za VII klas (obshtoobrazovatelna podgotovka)]

11. Примерная основная образовательная программа основного общего образования <http://fgosreestr.ru/registry/primernaya-osnovnaya-obrazovatel'naya-programma-srednego-obshhego-obrazovaniya/> (23.01.2019) [Primernaya osnovnaya obrazovatel'naya programma osnovnovo obshevo obrazovaniyu]

12. Наставна програма по *географија* за VI (шесто) отделение на основното деветгодишно образование. – <http://bro.gov.mk/?q=mk/osnovno-obrazovanie> (25.01.2019) [Nastavna programa po geografija za VI oddelenie]

13. Наставната програма по *географија* за VII отделение на деветгодишното основно образование <http://bro.gov.mk/?q=mk/osnovno-obrazovanie> (25.01.2019) [Nastavna programa po geografija za VII oddelenie]

14. Наставната програма по *географија* за VIII (осмо) отделение на деветгодишното основно образование. – <http://bro.gov.mk/?q=mk/osnovno-obrazovanie> (25.01.2019) [Nastavna programa po geografija za VIII oddelenie]

15. Наставната програма по *географија* за IX отделение на деветгодишното основно образование. – <http://bro.gov.mk/?q=mk/osnovno-obrazovanie> (25.01.2019) [Nastavna programa po geografija za IX oddelenie]

16. Programaciones didacticas Departamento de Geografna e Historia IES número 5 de Aviles curso: 2017–2018.

17. <https://www.educastur.es/consejeria> (27.01.2019)

18. <https://www.educastur.es/calendario-escolar> (27.01.2019)

19. http://old.hrdc.bg/fce/001/html/001_0199_1_.html (27.01.2019)

20. <http://www.fipi.ru/> (27.01.2019)